

A-7734

Fests.
28

Nr. 3

Elavaedadest

A. Pulst

Saateks.

Iga elavaed, kui ta korrapäraselt on istutatud ja hoolitsetud, annab kodu ümbrusele kauni ja meeldiva välimuse. Kuna käesoleva aasta metsapäevad on esijoones võtnud oma ülesandeks kodu ümbruse kaunistamise, siis tahavad alljärgnevad read olla lühikeseks nõuandjaks neile, kes sel alal soovivad tegutseda: just sagedased järelepärimised on põhjustanud käesoleva kirjutuse.

A. Pulst.

Tarvitatud kirjandus: „Eesti Mets“, „Põllumees“, „Uus talu“, „Aed“ — aastakäigud. Lehrmeister Bücherei „Schutz- u. Zierhecken, Zierschräucher“, О. Арнольд „Русский Лес“, Э. Керн „Живые изгороди.“

Aedamise ülesandeks on kas õue, aia või muu ala kaitsmine väliste kahjulike mõjude vastu: tuule, loomade ja inimeste vastu. On tähtis, et aed vastaks ilunõudeile ja oleks püsiv. Üheks ilusaks püsivaks aiavormiks on kahtlemata elavaed ehk hekk, s. o. rida üheliigilisi puid-pöösaid reas. (Elavat aeda võivad moodustada ka mitte ühe liigi puud.)

Elavaia paremuseks tuleb lugeda:

1. Elavaia mõjul hoitakse kuival kevadel rohkem niiskust viljapuuaias.
2. Vähendab külmade tuulte halba mõju nii taime kasvule kui ka pinnasele.
3. Elavaed õues ja koplis on suureks kaitseks karjale kuumal, päikesepaistelisel ilmal kui ka halval sajusel, tuulisel ajal.
4. Elavaed on heaks pelgupaigaks lindudele, kes põlumehe vaenlasi, mitmet liiki kahjureid, aitavad hävitada.
5. Elavaia õitsevad puud: läätspuu, sirel, paju, sarapuu ja teised annavad head saaki mesilasile.
6. Elavaed annab aastate järele puumaterjaali: hagu ja tarbepuid — loogapaju, sarapuu jne.
7. Elavaia asutamise kulud ei tule kallimad puuaia omast, kuna korrashoid on märksa odavam ja kergem.
8. Elavaia iga-kestus on puuaia omast pikem: kuusel 100 a., viirpuul kuni 500 a. jne.

Elavaia puuduseks tuleb lugeda:

1. Elavaia ligemas läheduses ei tahta teised taimed hästi kasvada kas varju või juurte mõju tõttu.
2. Kevadel võib elavaia läbi sündida kahjusid aeglasest lumesulamisest.

3. Elavaias leiavad kaitse ka põllumehele kahjulikud linnud ja loomad, nagu: varblased, harakad ja hiired.

Kaitseelavaia asutamisel tuleb hoolt kanda selle eest, et põhja- ja valitsevate lõunaläanetuulte poolne aed saaks kõrgem. Lõunapoolset kaitsmisele kuuluvat maa-ala on kahjulik piirata kõrge elavaiaga, kuna nõnda piiratud elavaed annaks palju varju. On lõunapoolne elavaia külg madalam, siis toimub ka õhuvahetus tarviliselt. Ideaalseks elavaiaiks võiks lugeda säärast, mis põhjapoolset maa-ala kaitseks kõrgete ja tihedate puudega, kuna ida- ja läänepoolsed küljed lõunapoolse madalama ja põhjapoolse kõrgema aia ühendaksid nõnda, et alates lõunast põhja aed oleks järjest kõrgem. Nõnda kasvatatud aia juures pääseb ka hommikune ja õhtune päike aeda.

Elavaia asutamine.

Hea elavaed peab järgmisi nõudeid täitma:

1. Elavaed pead olema küllaldaselt tihe nii alt kui ka ülalt, ja küllalt kõrge.
2. Elavaed ei tohi naabruses olevaile maa-aladele saata suuri juurte võsusid, millega rikuks naabruses kasvavate kultuurtaimede arenemist.
3. Elavaed peab olema vastupidav ilmastiku mõju-
dele, nii külmadele kui ka kuivadele tuultele, ka ei tohi ta anda suurt varju.
4. Et oma ülesandeid täita, elavaed peab kiiresti kasvama ja edenema.

Loeteldud nõudeid suudab elavaed täita ainult siis, kui on puuliigid valitud vastavalt maale ja kliimaoludele. Kohaseimaiks puuliikideks elavaia asutamisel tuleb lugeda niisuguseid, mis rutemini kasvavad ja kus juurte kava ei tungi kaugele kõrvale.

Elavaia asutamiseks kõlbab peagu igasugune maa peale märja ja soomaa. Märjal maal võib elavaia asutada peale kuivendust.

Maa ettevalmistamine on suurima tähtsusega ja siin tehakse kõige rohkem vigu. See sünnib kas käsitsi labidaga või adra ja äkkega. Seejärel, kuidas on

maa ja milline aed kavatsetakse asutada, taimed istutatakse kas tasasele maale või kraavi või valli harjale. Raskes ja märjas maas on parem istutada harjale, kuna kerges kuivas maas kasulikum on elavaed asutada tasasele pinnale.

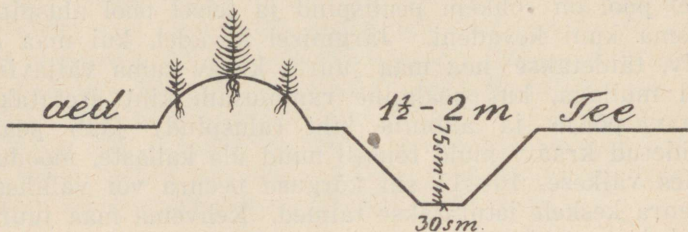
1. Tasasele pinnale kraavi peale: sügisel kaevetud 40—60 sm sügav ja 75 sm — 1 m lai kraav jäetakse, väljavisatud mullaga mõlemal pool kraavi, kus ühel pool on rohkem pealispind ja teisel pool aluspind, seisma kuni kevadeni. Järgmisel kevadel, kui maa on kuiv, täidetakse hea maa juures kraav sama väljavisatud mullaga, kus pealmine rammusam kiht asetatakse kraavi põhja ja alumine kiht (aluspind) jääb peale. Täidetud kraavi muld tõuseb nüüd üle kallaste, moodustades väikese, 10—15 sm kõrguse peenra või vallikese. Peenra keskele istutatakse taimed. Kehvema maa juures tuleb kraav täita mõne parema mullaga või lisada välja-kaevetud mullale komposti või hästi kõdunenud vana sõnnikut. Värske sõnniku andmisest tuleb hoiduda, sest peagu mitte ükski puuselts ei armasta värsket sõnnikut. Korraliku ettevalmistuseta ja väetuseteta maas ei suuda elavaia taimed jõudsasti kasvada ega parandada lõikushaavu.

Taimed istutatakse nööri järgi kas ühelt realt, kui soovitakse saada harvemat aeda, või kahelt realt, kui soovitakse saada tihedamat aeda. Ridade vaheks olgu 50 sm ja taimede vaheks reas puuliigi ja ülesande kohaselt 20—50 sm. Mida kiiremini ja laiemalt ükski puuliik kasvab, seda suurem olgu istutamisvahe reas. Mida madalamat elavaeda kavatsetakse kasvatada, seda tihedamini tuleb taimi istutada.

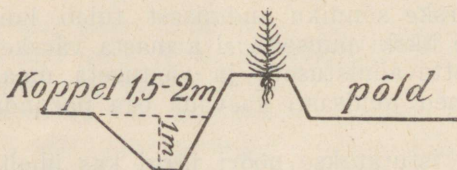
2. Ka võib elavaia asutada, iseäranis parema maa juures, hariliku adra ja äkkega või kultivaatoriga 25 kuni 30 sm sügavuselt läbi haritud maale. Haritava maa-ala laius oleneb sellest, kui mitmelt realt soovitakse taimi istutada: 1 rea juures 60 sm, 2 rea juures 1 m, 2 rea istutamise juures olgu taimede asetuse reas vahelduv, iga järgmine reataim olgu eelmise rea vahelkohal.

Seni kui noored taimed on nõrgad, tuleks tasase maa juures istutatud elavaed piirata 1 või 2 latist puu- või okasaiaga.

Vallile istutamise juures aedamisele määratud maaala ümber kaevetakse sügisel 50 sm — 1 m sügavune ja 1½ m — 2 m laiune kraav, kus muld ühele poole välja visatakse, s. o. sissepoole aedamiseks määratud maaalale. Järgmisel kevadel võetakse ette taimede istutamine väljavisatud kraavimullale või vallile nii nagu näitab siin joonistus.

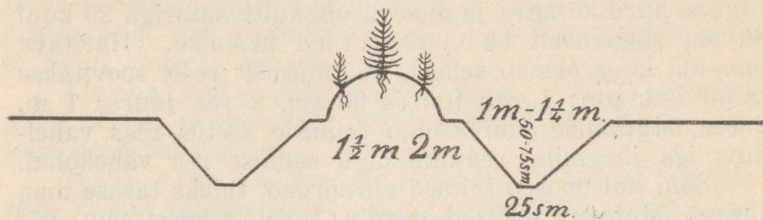

Kolmerealine kraavivallile istutatud elavaed.

Üherealine elavaed kraavivallil.

Kus elavaeda on tarvis kaitsta kahelt poolt, soovitatakse kaevada kaks kraavi, kus taimed istutatakse vallile, mis on moodustatud kahe kraavi mulla väljaviskamisega, nagu näha joonisel. Kraavide laius oleks siin 1—1,25 m, sügavus 50 sm — 75 sm.

Kolmerealine elavaed, kahel pool kraavid.

Kahe kraavi harjale asutatud elavaia puuduseks tuleb lugeda suuremat töökulu ja suurema maa-ala, 5—7 m, kaotsiminekut. Kaks viimast istutamisviisi oleksid rohkem kohased lehtpuudele, kus valli külgedele istutatakse varju kannatavad põõsad, 25—30 sm vahega, ja valli harjale mõni puu: pajuliik, pappel, sirel jne., 1 m vahega üksteisest.

Nagu öeldud, elavaedade asutamiseks tarvitatakse meil nii okas- kui ka lehtpuid. Parimaks puude ja põõsaste istutamisajaks loetakse varajast kevadet, kuid see ei tähenda sugugi, et ka sügisel ei või istutada. Kevadise istutamise juures sügisel valmistatud kraav täidetakse sulanud maaga, arvestades seda, et istutamiseajaks peab pind olema enam-vähem vajunud, milleks läheb tarvis 1—2 nädalapäeva. Toimub istutamine kohe täidetud kraavi või augu mullale, tuleb muld kraavis jalaga kinni suruda, et edaspidisel mulla tugeva vajumise puhul istutatud taim — istik või puu — ei osutuks maapinnast sügavamale istutatuks. Igatahes istutamise juures tuleb arvestada mulla vajumise võimalusi. Istutamise juures tuleb panna tähele, et juure kael, s. o. koht, kus tüvi läheb üle juureks, oleks samal kõrgusel kui taime loomulikult kasvades. Istutamine ise toimub kas pulgaga vähemate taimede juures või labidaga suuremate juurtega taimede juures. Ka selle järele tuleb valvata, et istutatava taime juured asetataks loomulikult, s. o. juhita alla ja külgedele, mitte aga kahekorra, otsad ülespoole. Tarviduse korral liig pikkade juurte juures võib võtta ette juurte lõikuse, iseäranis lehtpuude juures, kuna okaspuude juures seda tuleb teha väga tagasihoidlikult, vigastatud juured aga tingimata kärpida. On istutamine tehtud kevadel õige varakult niiske maa juures, ei ole kastmist pärast istutamist peagu kunagi tarvis, kuna kuiva maa juures tuleb taimi tingimata kasta.

Mis nüüd puutub hoolitsemisse pärast istutamist, siis lehtpuude juures on see peagu kõigil ühesugune. Esiteks hoolitsetakse, et vastistutatud elavaed oleks kaitsitud koduloomade eest, milleks aitab 2 latist tehtud aiast. On istutamine tehtud kraavi vallile, ei ole latiga piiramist tarvis, iseäranis 2 kraavi vallile istutamise juures. Tuleb

hoolitseda, et maa, kuhu taimed on istutatud, oleks kogu aeg umbrohist puhas. On mõned taimed kuivanud, tuleb nad kohe uutega asendada.

P ü g a m i s e g a antakse elavaiale soovitatav kuju ja tihedus, pügamist toimitakse iseäraliste kääride ja puki abil ja nõnda, et aed oleks alt laiem ja pealt kitsam — seega võimaldatakse parem päikese, vihma ja õhu juurepääs okstele. Hoiduda tuleb külgede püstitõikusest. Ühtlast lõiget nii ülalt kui ka alt võiks ehk tarvitada rohkem varju sallivate puuliikide juures, nagu pärn ja teised.

On tarviline k õ r g u s elavaial käes, $1\frac{1}{2}$ —2 m või rohkem, nii kuidas soovitakse, siis pügatakse elavaeda järjekindlalt igal aastal kas 1 või 2 korda, kevadel enne kasvu algust või suve lõpul augustis, pärast suviste kasvude valmimist. Prof. Kern soovitab elavaia pügamise võtta ette kas hilissügisel, kui kasv on lõpukorral, või talvel, enne kui puudes mahlade liikumine on alanud, iseäranis neil puudel, mille õiepunjad arenevad kevadel noortel võrsetel. Võib leppida ka 1 korra pügamisega aastas, olenedes muidugi kasvu ja pinna tingimusest. Pügamist ei ole soovitatav toimida ühelt ja samalt kohalt, igal aastal pöetakse natuke kõrgemalt ja laiemalt kui eelmisel aastal, eriti kuuse-elavaia juures. V a n a h a r v a k s j ä ä n u d lehtpuu-elavaeda uuendatakse ja parandatakse sel teel, et vanad puud 8—10 sm kõrguselt lõigatakse maha (kännustatakse), kust ilmuvad uued võsud. Nõnda saadakse rutemini uus elavaed kui uutest taimedest kasvatades. Ühes kannustamisega tuleks maale anda ka sõnnikut komposti või vana sõnniku näol. Elavaia kõrgus oleneb sellest, missuguseid ülesandeid ta peab täitma, ja asutaja kaalutlustest: kaitsepiiri, viljapuaedade elavaed olgu $1\frac{1}{2}$ —2 m., bordüürid elavaias tehakse 0,5 m kõrged; raudtee elavaed on 2—3 m.

Okaspuude elavaiad.

H a r i l i k k u u s k — *Picea excelsa*.

Kõige rohkem tarvitatakse meil elavaia asutamiseks kõigile tuntud kuuske, kuna ta talvel kui ka suvel näeb ühtlaselt ilus roheline välja. Kuusk on tihedate okstega,

varju salliv ja pügamist kannatav puu; pakub parimat kaitset tuulte vastu ja nõuab vähem hoolitsemist. Hili-
sed külmad võivad mõnel aastal talle teha kahju. Maa
suhtes on kuusk nõudlik, kuid lepib peagu igasuguse,
ka madala põhjaga, maaga, kuna kuuse juured tungivad
rohkem kõrvale kui otse maa sisse. Parimaiks kuuse istu-
tamise taimedeks tuleb lugeda taimeaiast võetud 3—4-a.
koolitatud taimi. Juurte kuivamise kartuse pärast istu-
tamine sündigu võimalikult kohe pärast taimede välja-
võtmist aiast — parem pilvise või vihmase ilmaga. Ei
ole mõnesugusel põhjusel, kas kaugel maa või kalliduse
tõttu, niisuguseid taimi saadaval, siis võib istutamismater-
jaaliks väga hästi tarvitada 4—6-a. metsas kasvavaid
kuni 30 sm pikkusi metsikuid, ühtlaselt väljaarenenud
noori kuuski. Metsast võetud taim olgu tugeva juure-
kavaga ja ühes mättaga välja võetud lagedalt päikesepais-
teliselt kohalt — sihilt, tee äärest — sest varjus kasva-
nud noor kuusk ei salli lagedale päikese kätte üleviimist.
Vähemate taimede väljavõtmise riistaks on tsilinder, suu-
remail — labidas, puur-käämer, kuid olgu hästi teravad.
Paljasjuurtega taimede kohale toomine sündigu hoolikalt,
märja sambla sisse pakitult. Iseäranis kuuse istutamise
juures on tähtis, et taim istutataks niisama sügavale nagu
ta kasvas kuni ümberistutamiseni. Kuuse istutamise a ja
kohta lähevad arvamised lahku: ühed soovivad seda
teha suve lõpul, augustis, teised kevadel — enne kasvu
algust, s. o. aprillis-mais. Praegu ollakse arvamises, et
meie oludes kevadine istutamine annab paremaid taga-
järgi, kuid see ei tähenda, et suve lõpul ei või istutada.

Kas nüüd elavaed kuusest tuleb istutada 1- või 2-rea-
line, oleneb istutaja nõudeist. Tahetakse saada harvemat
ja odavamat aeda, istutatagu 1-realine aed, kus taimed
on 20—30-sm vahega. Niisugune aed nõuab küll vähem
taimi, kuid ei paku nii ruttu kaitset kui 2-realine. Kahe-
realist kuuseaeda, kus rea vaheks on 50 sm ja taimede
vaheks reas 40—45 sm, võib juba küllaldase tiheduse ja
kiire kaitse pärast lugeda soovitatavamaks. On istutatavate
taimede juured liig pikad, mis metsikult kasvanud juurte
juures peagu alatiseks nähtuseks, siis võib juured lõigata
lühemaks.

Aasta 4—5 pärast pärast istutamist taimed pakuvad juba kaitset, kuna 8—10-a. on elavaed täitsa soovitud kujul välja arenenud. Pärast istutamist tuleb, iseäranis kuival ajal, taimede eest hoolitseda kastmisega. Väljakuivanud puukesed asendatakse teistega. Keskmiselt läheb 10 m 2-realise kuuseaia istutamiseks tarvis 30—40 taimet. Enne tarvilise laiuse kättesaamist kuuske ei kärbita. Puudub tarviliseks 1—2 m kõrguseks 25—30 sm, algab peakasvu — ladva — kärpimine, mille mõjul puu kasvatab rohkem kõrvaloksi. Pärast ladva kärpimist lõigatakse ka kõrvaloksi — lõikus või kärpimine toimub nõori järgi või iseäralise puki abil. 1½ m kõrguse aia juures olgu esialgu laius alt 50—60 sm ja ülalt 25—30 sm.

Elupuu — *Thuja occidentalis*.

Elupuu armastab niiskemaid savimaid, edeneb hästi paremail maadel, lepib ka kehva maaga, kasvab seal aga aeglaselt. Täiskasvanuna oma terava ladvakujuga, alati haljas, näeb elupuu väga ilus välja, on talvekindel, kannatab pügamist. Tiibadega seemet, mis kaunis hästi idaneb, saadakse rohkesti käbidest. Seeme külvatakse kas sügisel või kevadel peenrale ettetõmmatud kriipsudesse ja kaetakse kergesti mullaga, ridade vaheks jättes 15 sm. Noores eas tuleb taimi kaitsta päikese kiirte eest kattes neid okstega. Osutuvad taimed liig tihedasti külituks, võib võtta ette harvenduse. Kolmandal kevadel tulevad kõik taimed ümber istutada 10—15-sm vahega ja ridade vaheks jätta 20—25 sm. Nii jäävad kooli taimed 2—3 a., kust neid võib istutada alatisele kohale.

Ümberistutamist tuleb võtta ette ühes mättaga, kuna paljaste juurtega ümberistutatud taimed võivad jääda põdema, ühe reana taimet vaheks jättes reas 40—50 sm.

Ka võib noori puukesi kasvatada väikestest okstest kas kastides, lillepotis või lavas, kust oksad pärast juurdumist istutatakse peenrale ja sealt mõne aasta järele alatisele kohale. Hoogsaks kasvamiseks elupuu vajab hästi haritud maad ja hoolitsemist, kasvu ajal umbrohu kõrvaldamist jne. Elupuu kasvatusel elavaiana ja ilupuuna tuleks meil panna suuremat rõhku.

Thuja orientalis ei ole meil külmakindel.

Thuja gigantea on väga suur puu, P. Ameerikas kuni 60 m kõrge ja 4 m läbimõõduga, talvekindel, varju salliv, kuid põlgab lubjamaid.

H a r i l i k k a d a k a s — *Juniperus communis*.

Meil igal pool leiduvat kadakat võib tarvitada elavaiaiks, kuid oma roostehaiguse levitamise pärast tuleb hoiduda teda iseäranis viljapuuaedade ümbritsemiseks tarvitamast. Kasvab peagu igasugusel maal peale märja maa, armastab lubjamaid, sallib varju ja kannatab pügamist. Paljundatakse kadakas seemnetega. Hea kadaka elavaed saadakse, kui istutatakse suuremate mätastega metsast võetud vähemaid puid ühte ritta 35—45 sm vahedega. Istutamine toimub kõige paremini põõsaid külmanud pangaga maast välja võttes ja kasvukohale asetades.

Lehtpuu elavaiad.

V i i r p u u — *Crataegus*.

Õigusega võib viirpuud lugeda p a r i m a k s elavaiaimeks. Ta kasvab tihe, on kindlaks kaitseks loomade vastu, on varustatud torkivate okastega. Kasvab 4—6 m ja kõrgemaks, kannatab hästi pügamist ja kärpimist, on varju salliv puu. Viirpuud võib meil kõige rohkem leida elavaiana vanades mõisaparkides ja linnades, ta eaks loetakse mitu sada aastat.

Õitseb mais-juunis, vili 1—5 luuga valmib septembris ja jääb kauaks puule, vahest kogu talveks. Puit on väga kõva, kollakas, võib tarvitada haamrivarteks ja hammasrattaiks. Maa suhtes on ta nõudlik, armastab raskemaid, savikaid, päikeseküllaseid maid, kuid lepib ka kehvemate maadega, selle vahega, et siin kasvab aeglasemalt. Koor annab punast värvi. Meie kliimas edeneb kõige paremini *Crataegus nonogyna* (üheemakane). Viirpuud paljundatakse seemneist saadud istikutega, kännu- ja juurevõsuga.

Suvel pannakse viirpuu seemned liivaga segatult kas kasti või potti ja hoitakse nii alles kas keldris või muus niiskes kohas kuni järgmise kevadeni. Alleshoiuruumi tem-

peratuur ei tohi ületada 4—5° C. On soojus suurem, seeme idaneb ja kevadel niisuguse seemnega küldes ei saada tõusmeid. Eelidandamise eesmärgiks on just seemne luuosade kokkukasvamiskohta pehmendada. Ka selle järele tuleb valvata, et seeme ei jääks liig kuivaks.

Elavaia istutamiseks tarvitatakse 3—4-a. taimi, kuid võib istutada ka vanemaid. Viirpuu kasvab väga aeglaselt, 3-a. taim jõuab vaevalt 14—15 sm kõrguseks. Märksa kiiremini kasvavad elavaias 3—4-a. koolitatud taimed, s. o. kui 1—2-a. taimed enne väljaistutamist kindlale kohale 2—3 a. koolis kasvatatakse. Koolitatud viirpuu taim on 2—3 a. järele 50—60 sm kõrge. Viirpuu elavaed tehakse enamikus alati üherealine, kus taimede vahe reas on 15 kuni 20 sm. Laiema aia saamiseks istutatakse 2-realine, kus taimede vaheks reas 15—20 sm ja rea vaheks 25 kuni 30 sm. Peale seemnete võib viirpuud paljundada juurte- ja kännuvõsuga. Võetakse sõrmejämmedusi või peenemaid juuri, lõigatakse 10—15-sm tükkideks, mis istutatakse põiki selleks ettevalmistatud kohale nõnda, et peenem ots kaetakse 10 sm paksuse mullaga, jämedam ots 1 sm mullaga. Kevadel nõnda istutatud pistikud suuremas osas annavad juuliks 1 või enam kasve. Sagedaste lõikuste tagajärjel viirpuu oksad annavad rea kasve, mis omakord põimuvad teistest läbi, moodustades kiiresti läbi-pääsmatu aia. Ilmuvad noores eas taimedele lehetäid, — tuleb neid pritsida vastava vedelikuga (bordoo-vedelik).

Sirel — *Syringa*.

Sireli-elavaeda võib meil lugeda üheks kõige rohkem levinud elavaiaiks. Iseäranis sobib ta vallile istutamiseks. Maa suhtes ta ei ole eriti nõudlik, lepib igasuguse maaga, jõudsasti kasvab heal maal. Sallib varju, kannatab pügamist, meetaim. Sirel paljundatakse seemne, kännu- ja juurte võsu ja pöõsa jagamise teel. Heal maal annab ta igal aastal rikkaliku võsu. Õitseb mais-juunis, seeme valmib suvel. Seemne korjamine kestab nov. — veebruarini, kus kääridega ettevaatlikult seemnevarikad maha lõigatakse. Järgneval kevadel külitakse seeme 20 sm vahega reas hästi ettevalmistatud maale. Elavaiana jääb ta

vanemas eas alt lagedaks, kuid seda viga saab parandada, kui ette alla istutame madalamad põõsad, näit. enelase. Sireli liike on väga palju, milliseist paljud meil hästi edenevad. Sirelipuu on väga kõva ja raske, koor annab kollast värvi.

L ä ä t s p u u — *Caragana arborescens*. kol. ara

Maa ja kliima suhtes ei ole läätspuu iseäranis nõudlik, kasvab hästi isegi kuivemal liivamaadel. Väga hästi kannatab kärpimist ja lõikust, maharaiutult annab rikkaliku kannuvõsu. Õied on kollased, ilmuvad mais. Seemnekaunad valmivad augustis-septembris. Puit on rohekas-kollane, tehniliselt tal ei ole suurt väärtust — võib tarvitada tünnivitsadeks ja punumiseks. Läätspuu paljundub seemnetega, väga kergesti ka pistikutega. Seemned valmivad igal aastal, on kättesaadavad peagu igale. Ei ole taimi saadaval, võib igaüks istutamismaterjaali soetada ise seemneist. Peenrale külitakse seemned kas kevadel või hilissügisel, 10—12 sm vahega reas, kaetakse 1 sm mullakorruga, idanevad 2 nädala jooksul ja esimese suve jooksul kasvavad 25—30 sm pikkuseks. Aia asutamiseks võetakse seemnepeenrast 2—3-a. taimi ja istutatakse kahe reas, rea vaheks jättes 35—40 sm ja taimede vaheks reas 20—25 sm. Ka võib lätsapuu-elavaeda asutada otse kohale seemne külviga enne ettevalmistatud maale. Koolitatud taimi saadakse, kui sügisel või kevadel peenrale külitatud taimed järgmisel sügisel või teisel kevadel hästi sügavasti läbi haritud ja rammutatud peenrale 50 sm üksteisest eemale ümber istutatakse ja sellejuures ladvad niipalju ära lõigatakse, et tüved jääksid 15—20 sm. Lõikuse tagajärjel annavad taimed alt rohkem harusid ja omandavad põõsa kuju. On taimed sügiseni kasvanud, siis võib neid juba, 40—50 sm igale vahet jättes, elavaiaks välja istutada ettevalmistatud kohale, soovitatavalt mullaga täidetud kraavile. On põõsad arenenud soovitava kõrguseni, tuleb nad pealt kui ka mõlemalt külgedelt igal suvel juuli lõpul või augustis piirata. Nooremas eas on läätspuu-elavaed täiesti tihe, kuid vanemas eas, mida tuleb lugeda läätspuu puuduseks, kipub ta jääma alt lage-

daks. Selle vea saame parandada, kui istutame ette teise madala elavaia. Läätspuu on peale kõige ka meetaim ja ta koor annab sinist värvi. *Caragana spinosa* — vähenõudlik, kuni 1 m kõrge okastega põõsas — kasvab ka liivamaal kiiresti. Annab seemneid juba 3-aastaselt. Paljundatakse seemnetega.

S a r a p u u — *Corylus avellana*.

Kõigile tuntud sarapuu kõlbab väga hästi elavaiaiks iseäranis vallile ja tuulte kaitseks, kasvab 4—5 m kõrgeks. Lepib peagu igasuguse maaga, kui see ei ole liig vesine ja on küllalt sügava põhjaga. Kasvab tihti ja väga hästi kruusaküngastel, armastab siiski paremaid värskeid maid. Juurtekava madal, külgedesse tungiv, külmakindel, valgest nõudev puu. Paljundatakse kännu- ja juurte võsudega, põõsajagamise ja seemnetega. Pähkel valmib septembris, pähkli aastad korduvad 3—4 a. tagant. Õitseb enne kui lehed ilmuvad ja on mesilasile esimeseks meetaimeks kevadel. Kui 1—2-a. pähkli võsu painutada sügisel või kevadel keskkohaga mulda, ilmuvad sinna juured ja aasta pärast lõigatakse tüvest lahti, ja uus puutaim on istutamiseks valmis. Seemnepähklid asetatakse kevadel 2—4 sm mulda. Sügisel külitud seemned kasvavad paremini, kui ainult hiired neile talve jooksul ei tee liiga. Hõlpsam on sarapuid paljundada põõsaste jaotamise teel. Paljundamiseks tuleb võtta vähemaid nooremaid põõsaid, kust kõik vanad oksad on kõrvaldatud, mis lagedal kohal kasvanud, kuna suure metsa alt võetud põõsas ei anna nii häid saake. Sündsaim sarapuu istutamise aeg on oktoobri keskpaik, kuid kui sügisel ei suudeta teda istutada, võib seda teha ka kevadel — mida varem, seda parem. Pähklite kandmise algusega tuleb põõsaste alust maad aegajalt väetada lubja-kaali-fosfori ja laudasõnnikuga, kui tahetakse saada häid saake. Esimesed 15 a. ta kasvab kiiresti ja kannab pähkleid kuni 30 a. Pärast seda aega sarapuu noorendatakse seega, et vanad puud maha raiutakse, ja võetakse ette maa väetamine. On kohane kaitse-elavaiaiks. Pähklite saamiseks sobib paremini kultuursort „Zellernuss“.

Maa suhtes nõudlik, kasvab halvasti liivamaadel, kannatab hästi pügamist, annab rikkaliku kännuvõsu. Taimed istutatakse 40 sm üksteisest eemale elavaias. Paljundatakse kännu- ja juurevõsust, samuti seemnetega. Seeme valmib juunis.

P a j u — *Salix*.

Paju tarvitamine elavaiana väärrib tähelepanu ta kiire kasvu pärast. Aasta kasvude pikkus ulatub siin maa headuse järgi 2 meetrini ja rohkem. Paju liike on väga palju, mis tihti erinevad üksteisest nii puu omadustelt kui ka pinnalt ja kliima nõudelt. Paju juured arenevad enamikus külgedesse, vähem otse maasse, ja paju võib saada 100 a. vanaks, kui mitte tüve õõnsus või mädanik seda ei takista. Enamik pajusid õitseb enne lehtimist või lehtimise ajal. Kuna seeme idaneb halvasti, siis paljundatakse pajusid pistikute ja vaiade abil, peale mõne liigi, nagu *S. caprea*, kes ei taha vaiade ja pistikutega hästi juurduda. Maa suhtes on pajud nõudlikud. Parimaks paju kasvatamise jaoks tuleb lugeda savikas liivamaa huumuse sisaldusega. Külma põhjaga märjal maal pajud ei edene. Üksikud liigid lepivad ka soo- ja turbamaaga, nagu *S. purpurea* — punapaju, *S. amygdalina* — mandlipaju ja kehva liivamaaga, nagu *S. acutifolia* — halapaju, *S. daphnoides* — härmapaju. Puu omanduste järgi on paju kasutusvõimalused mitmesugused. Suurte puudena esinevad meil *S. alba* — loogapaju, *S. fragilis* — remmelgas; keskmiste puudena *S. amygdalina* — vesipaju, *S. daphnoides* — härmapaju; põõsastena — *S. caprea* — raeremmelgas, vitspaju, *S. viminalis*, *S. Americana* ja teised.

Paju istutamismaterjaali saamine on lihtne. Istutamiseks võetakse põõsaspajude juures 1—4-a. võsud või vitsad, puudel oksad 1½—3 sm jämedusega, lõigatakse 25—30 sm pikkusteks tükkideks-pistikuiks, nõnda et igale pistikule jääks uinuvaid pungi. Pistikuid võib lõigata kas kevadel enne mahlade tekkimist või sügisel. Kuni istutamiseni ei tohi nad ära kuivada või kasvama hakata, selleks tuleb neid alles hoida keldris. Pistikute asemel tarvita-

takse istutamiseks puukujuliste pajude juures $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ m pikkusi 2—5 sm jämedaid pajuvaia või -keppe. Vaia alumine ots lõigatakse tasaselt viltu. Pistik torgatakse jämedama otsaga otse nii sügavasti maasse, et üks uinuv pung või silm jääks maast välja; tiheda maa juures tuleb auk pulgaga ette teha. Valli harjale istutades aga pistetakse põiksihis libamisi 35—50 sm sügavasse auku mõni puukujuline paju, nõnda et peale maa jääks $\frac{1}{4}$ vaia pikkusest. Augud tehakse enim kas teiba või kangiga ette. Vaiade vaheks reas jäetakse 60—75 sm. Paju asemele valli harjale võib väga hästi istutada mõne teise puuliigi — sireli-, vahtrapuu, kanaada papli. Kohevas kraavimullas kasvavad pistikud ja vaiad jõudsasti, kõvas maas aga aeglasemalt. On pistikud tõusnud $1\frac{1}{2}$ —2 m kõrguseni, võetakse ette nende piiramine ja pügamine. Pügamist tehakse igal aastal soovitava kõrguseni kas kevadel enne uute lehtimist või sügisel, kui lehed on langenud.

Et üherealistest pajupistikuid saada hästi tihe elavaed, toimitakse järgmiselt: kevadel istutatud pistikute võsud või kasvud lõigatakse sügisel peale 2—3 ära. Viimased painutatakse loogana mõlemale poole kevadel istutatud pistikute rida ja torgatakse ladvaotsaga maasse. Maasse pistetud võsa ots annab järgmisel aastal juured, kuna looga uinuvad pungad annavad omakord rea võsundeid. Nii võib toimida järgmisel kevadel, kuni saadakse soovitava tihedusega elavaed. Mõne aasta pärast on juba niisugusest aiast raske läbi pääseda.

Tasasele maale vast asutatud paju-elavaed loomade kaitseks piiratakse esialgu mõne latiga.

Peale muu on pajud kevadel varakult õitsedes mesilasile otsitud meetaimedeks, iseäranis *S. caprea*, mis õitseb aprilli lõpul. *S. acutifolia* õitseb aprillis, *S. cinerea* aprilli lõpul, *S. fragilis* — mai lõpul, *S. alba* — mai lõpul, *S. pentandra* õitseb juuni alul.

Madalamad elavaiad.

P õ õ s a s - e n e l a s — *Spiraea*.

Põõsas-enelas on meil kõige enam tuntud vähenõudlik, valgust armastav 1—2 m põõsas. Ta on üks vähenõudlikemaist taimedest, lepib ka halva kuiva liivamaaga, kus

kergesti juurdub. Jõudsamini kasvab paremal aiamaal. Kasvatamine on lihtne, paljundatakse kas seemneist, juurevõsust või põõsa jagamise teel. Seemned valmivad sügisel, õitseb kevadest alates peagu kogu suve läbi, mille poolest väärib erilist tähelepanu. Külides enelase seemneid peenrale ei tarvitse neid katta mullaga. Enelaid on palju liike, kuid kõik ei ole meil külmakindlad. Meil võiks soovitada *Spiraea mediat* (keskmine enelas, kasvab 1—1½ m kõrgeks), *Spiraea sorbifoliat* (pihl-enelas, kasvab kuni 2 m kõrgeks), *Spiraea salicifoliat* (pajulehelist enelast, kasvab 1—1¼ m kõrgeks).

Üheks külmakindlaimaks võiks nimetada *Spiraea amurensist*. Mailaseleheline enelas — *Spiraea chamaedri-folia* — alla 1 m, valged õied — õitseb juunis väga oht-rasti valgete õitega.

H a r i l i k l i g u s t e r — *Ligustrum vulgare*.

Lepib kehva kuiva liiva- ja kivise maaga, armastab niiskemaid alasid. Kasvab 2—3 m kõrgeks, meetaim, lehed mõrudad, ei lange tihti sügiselgi maha. Õied valged, lõhnavad, õitseb juunis-juulis, must mari valmib oktoobris, jäädes kauaks puu otsa. Loomad ei armasta teda närida, juurte kava madal. Paljundatakse seemnete, pistikute, kannu- ja juurevõsudega. Kasvab kiiresti, kannatab hästi kuiva ja pügamist, varju salliv.

M a g e s õ s t a r — *Ribes alpinum*.

Poolpõõsas hulga okstega, varju salliv — punaste peenikeste marjadega, parim elavaia põõsas, eriti varjulistes kohtades.

L u m i m a r i — *Symphoricarpus racemosa*.

Õitseb suve läbi punaste õitega, marjad suured, valged, jäävad kogu talveks puu otsa. Armastab värsket maad, kuid lepib ka kehvema maaga, kasvab kiiresti, varju salliv põõsas. Paljundatakse seemnete, pistikute ja juurevõsuga. Mesilaste poolt otsitud taim.

Cotoneaster lucida vulgaris.

Kodumaa Ida-Siber, kuni 1½ m kõrge põõsas, läikivate lehtedega. Annab ilusa elavaia.

Üksikud põõsad.

L õ h n a v j a s m i i n — *Philadelphus coronarius*.

Põõsas 2—3 m kõrge, varju salliv. Õied on väga lõhnavad, valged. Pinna suhtes ta ei ole nõudlik, armastab kuiva maad, märjal maal külmab välja. Üldiselt võib teda lugeda vähenõudlikuks põõsaks. Paljundatakse kannujuurte, võsude ja põõsa jagamise teel. Lõikust ega pügamist ei tarvitse ette võtta, on ainult tarvis kõrvaldada rikutud oksad. Kuival ajal nõuab kastmist. Et saada tugevamat külgvõsustamist, lõigatakse üheaastased võsud ära.

K o n t p u u — *Cornus*.

Põõsas kuni 2,5 m, külmakindel. Oksad omandavad talveks punase värvi, lopsakalt kasvades omandab kontpuu rippuvate okstega kuju.

Cornus sanguinea — punane kontpuu — külmakindel, varjusalliv, lepib igasuguse maaga. Paljundatakse seemnete, kannu- ja juurevõsuga ja pistikutega. Vitsu võib tarvitada punumiseks.

Cornus mas — väike kontpuu — kuni $\frac{3}{4}$ m kõrgune põõsas. Õitseb kevadel varakult enne lehtimist. Lehti võib tarvitada parkimiseks, lepib igasuguse maaga, ei ole päris talvekindel. Puu mass on väga tihe ja kõva.

P õ õ s a s m a r a n — *Potentilla fruticosa*.

Õitseb juunist hilissügiseni, omapäraste kuldkollaste õitega. Armastab lagedaid päikesepaistelisi kohti, iseäranis lubjarikast maad.

Potentilla dahurica — äärmiselt külmakindel.

M a h o o n i a — *Mahonia aquifolium*.

Poolpõõsas, kodumaaks P.-Ameerika. Nahksed torkivad, läikivad lehed, sügiseks omandavad punase värvi. Pinna suhtes ei ole ta nõudlik, talvitab hästi, kuid lumest katmata osad külmavad ära. Valgusearmastaja taim.

Riigimetskondadest suuremal arvul saadavate taimede nimekiri.

Metskond.	Taimed.
Aegviidu	— 15.000 — 3 a. koolitatud kuuske.
Avinurme	— 20.000 — 3 a. mäнди.
Haapsalu	— 3.000 — 2 a. sirelit.
Kariste	— 4.000 — 4 a. kuuske.
Kilingi	— 9000 — 2 a. mäнди. 200 — pajulehelist enelat. 50 — siberi kontpuud.
Kohtla	— 15.000 — 3 a. koolit. kuuske. 4.000 — 2 a. mäнди.
Kolu	— 10.000 — 4 a. kuuske.
Kõpu	— 10.000 — 3 a. kuuske, 10.000 — 2 a. mäнди.
Laiksaare	— 20.000 — 3 a. mäнди.
Porkuni	— 500.000 — 2 a. mäнди.
Rooküla	— 60.000 — 3 a. mäнди.
Torma	— 10.000 — 2—3 a. mäнди.
Triigi	— 20.000 — 2 a. mäнди.
Vastemõisa	— 20.000 — 4 a. koolitatud kuuske. 10.000 — 2 a. mäнди.
Vigala	— 500 — 4 a. lehist. 1500 — 4 a. saart.
Vändra	— 50.000 — 2 a. mäнди.

Vähemal arvul saab ilupuid Haapsalu, Erastvere, Kivinõmme, Roela, Sangaste ja Sõmerpalu metskondadest.

Riigimetskondadest suuremal arvul saadavate seemnete nimekiri.

Männi seemet	} mitmest metskonnast.	
Kuuse		
Tamme tõrusid	— 60 liitrit	} Sangaste metskonnast.
Elupuu seemneid	— 2 kg	
Kastani	— 25 kg	
Lehise	— 20 kg	

Soovijatel pöörduda **metsade valitsuse metsamajandusbüroo** poole Tallinn, Vismari t. 7. Tasuda tulevad pakkimis- ja saatekulud ning ilupuu taimedel ja seemnetel tegelikud soetamiskulud.

A-7734^A
3 3.

Hind 10 senti.